

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Mathilda Rolfson

Rättssäker tvångsvård enligt 3 § LVU?

– Särskilt om barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Marie Göransson

Termin: HT 2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Perspektiv och metod	5
1.6 Forskningsläge	6
1.7 Material	6
1.8 Disposition	7
2 RÄTTSSÄKERHET	8
2.1 Rättssäkerhetens innebörd	8
2.1.1 Formell rättssäkerhet	9
2.1.2 Materiell rättssäkerhet	9
2.2 Rättssäkerhet i denna uppsats	10
3 GÄLLANDE RÄTT	12
3.1 Grundläggande förutsättningar	12
3.1.1 Beteendefallen 3 § LVU	13
3.1.2 Socialt nedbrytande beteende	13
3.2 Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning	14
3.2.1 Statliga utredningar	15
3.2.2 Praxis från HFD	16
3.2.3 Konsekvenser av HFD:s avgörande	17
4 EXEMPEL PÅ TILLÄMPNING	19
4.1 Rättsfall från förvaltningsrätten	19
4.1.1 Mål nr 1	19
4.1.2 Mål nr 2	19

4.1.3	Mål nr 3	20
4.1.4	Mål nr 4	21
4.2	Egna reflektioner	22
5	DET NYA LAGFÖRSLAGET	23
5.1	Bakgrund till förslaget	23
5.2	Förslag till ändring av 3 § LVU	24
6	ANALYS OCH SLUTSATSER	26
6.1	Rättssäkerhet i förhållande till nuvarande lagstiftning	26
6.2	Rättssäkerhet i förhållande till det nya lagförslaget	28
6.3	Slutsatser	29
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	33

Summary

Compulsory care of a child is a very serious invasion of their privacy. In order to ensure good care of a child – without consent – high requirements must be placed on the legal certainty. This essay intends to examine if the necessary prerequisite *any other socially destructive behavior* in § 3 the Care of Young Persons Act (CYPA), meets the requirements for legal certainty. Special attention is put towards children with neuropsychiatric disabilities, e.g. ADHD or Asperger's.

By applying a legal dogmatic method, legal certainty is defined as foreseeability due to judicial decisions and equality before the law. When referring to *any other socially destructive behavior*, the legislative history suggests a behavior that deviates from societies constitutive norms. In practice, it has been established that behavior which is symptomatic of a neuropsychiatric disability should not be considered as socially destructive behavior, a decision that has raised several critical voices. One of the main concerns include the court's lack of competence when it comes to ruling on whether or not the behavior indicates symptoms of neuropsychiatric disabilities. Evidence also suggest that the social welfare committee tends to disguise the psychiatric problems in order to get a favorable ruling.

In 2015, a governmental inquiry which suggested a change to the necessary prerequisite *any other socially destructive behavior* was brought forth. The change is suggested to be taken into effect on July 1, 2017. With the suggested change, it will be clarified that it is in fact the child's behavior which is the deciding factor during an assessment of an application of care. The motivation for the change comes from society's responsibility to care for the young, regardless of the underlying reasons for the child's behavior. Legal certainty will also be analyzed in relation to the proposed legislation.

With everything that has been brought to light, it is my belief that the current wording of CYPA is flawed, in foreseeability as well as equality before the law. If the legislative proposal is carried through, it will most likely lead to increased legal certainty.

Sammanfattning

Tvångsvård av barn är ett mycket allvarligt ingrepp i den personliga integriteten. För att barn ska kunna tillförsäkras god vård – utan samtycke – måste det därför ställas höga krav på rättssäkerhet. Uppsatsen syftar till att undersöka huruvida rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) uppfyller kravet på rättssäkerhet. Särskilt fokus ligger på barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, vilket avser exempelvis ADHD och Aspergers syndrom.

Med hjälp av rättsdogmatisk metod definieras rättssäkerhet som förutsebarhet av rättsliga beslut, samt likhet inför lagen. Med *något annat socialt nedbrytande beteende* avses enligt förarbetena beteende som avviker från samhällets grundläggande normer. I praxis har fastslagits att beteende som betraktas som symtom på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning inte ska betraktas som socialt nedbrytande beteende, något som väckt många reaktioner. Det har påpekats att domstolar saknar kompetens att avgöra när beteende är symtom på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, och när det inte är det. Det har också framkommit att socialnämnd ibland tonar ned den psykiatriska problematiken för att få igenom ansökan om vård.

2015 kom en statlig utredning som föreslår en ändring av rekvisitet till *något annat i sig självt socialt nedbrytande beteende*. Ändringen föreslås träda i kraft 1 juli 2017. Med ändringen ska det tydliggöras att det är barnets beteende som ska vara avgörande vid bedömning av vårdbehov. Ändringen motiveras med att samhället måste ta ansvar för unga oavsett bakomliggande orsaker till barnets beteende. Rättssäkerhet analyseras också i förhållande till det nya lagförslaget.

I uppsatsen drar jag slutsatsen att det finns brister i rättssäkerhet med nuvarande lydelse i LVU, såväl i förutsebarhet som i likhet inför lagen. Om lagförslaget går igenom medför det troligtvis ökad rättssäkerhet för barn.

Förkortningar

ADD	Attention Deficit Disorder
ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder
BUP	Barn- och ungdomspsykiatri
FB	Föräldrabalk (1949:381)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HVB	Hem för vård eller boende
LPT	Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Prop.	Proposition
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) utgör det yttersta skyddsnetet i samhället för barn som på grund av eget beteende utsätter sin hälsa och utveckling för påtaglig risk att skadas. Lagen ska träda in då frivilliga insatser inte är möjligt, eller bedöms otillräckliga.¹ 2010 fastslog Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) att det inte är möjligt att tvångsvårda barn med stöd av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU, i det fall barnets beteende är symtom på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.² Med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning avses exempelvis aspergers syndrom, attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) och attention deficit disorder (ADD).³ Avgörandet har föranlett såväl kritik som tillämpningsproblem. 2015 lade en statlig utredning fram förslag till ändring av rekvisitet till *något annat i sig självt socialt nedbrytande beteende*.⁴ Att tvångsomhändertaga barn är ett mycket allvarligt ingrepp i den personliga integriteten. Det är därför av största vikt att rättstillämpningen är rättssäker, förutsebar och att barn får samma rätt till vård och skydd.

1.2 Syfte

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka huruvida rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU uppfyller kravet på rättssäkerhet; med särskilt fokus på barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Detta kommer också analyseras i förhållande till ett lagförslag om ändring av rekvisitet – vilket föreslås träda i kraft 1 juli 2017.

---

¹ Jfr 1 kap. 1 § LVU.

² Se RÅ 2010 ref. 24.

³ Se Riksförbundet Attention: Om NPF, <<http://attention-riks.se/npf/om-npf/>>, besökt 2016-12-01.

⁴ Se SOU 2015:71 s. 338.

1.3 Frågeställningar

Min huvudsakliga frågeställning är: Är rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU rättssäkert för barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning? För att besvara denna fråga behöver jag även svar på: Vad innebär rättssäkerhet? Vad anses socialt nedbrytande beteende omfatta? Jag kommer också besvara frågan: Kommer rättssäkerheten att stärkas respektive försvagas med det nya lagförslaget – eller är den rent av oförändrad?

1.4 Avgränsningar

Denna uppsats rör rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*; övriga rekvisit i 3 § LVU behandlas ej. Särskilt fokus ligger på barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eftersom detta främst är föremål för debatt. I de fall det råder oklarhet i om ett specifikt beteende faller under rekvisitet, berörs detta ej. Andra bestämmelser i LVU samt socialtjänstlag (2001:453) (SoL) presenteras endast övergripande.

Någon närmare förklaring av diagnoserna vid neuropsykiatrisk funktionsnedsättning görs inte, eftersom kärnfrågan i uppsatsen inte är vilka diagnoser barnen har. I domar, förarbeten och artiklar används såväl psykisk störning, psykiatrisk funktionsnedsättning, som neuropsykiatrisk funktionsnedsättning om samma diagnoser, begreppen likställs i denna uppsats.

Uppsatsen fokuserar på barns rätt till vård enligt LVU, således berörs inte lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) i någon närmare utsträckning. I uppsatsen likställs begreppen barn och unga, vilket avser omyndiga personer.⁵ Internationella åtaganden berörs ej.

1.5 Perspektiv och metod

Vid tvångsvård av barn finns stor maktobalans mellan staten och det enskilda barnet; jag anser det därför relevant att analysera såväl nuvarande lydelse i LVU som förslaget till ändring av LVU, ur ett kritiskt

---

⁵ Jfr 9 kap. 1 § Föräldrabalk (1949:381) (FB).

rättssäkerhetsperspektiv. Med det perspektivet avser jag att, självständigt i förhållande till materialet, kritiskt granska och dra slutsatser om lagstiftningen upprätthåller kravet på rättssäkerhet.

För att besvara min frågeställning och uppfylla mitt syfte använder jag mig av den rättsdogmatiska metoden, vilken kan användas för att lösa rättsliga problem. De allmänt accepterade rättskällorna såsom lagstiftning, förarbeten, rättspraxis samt juridisk litteratur studeras för att ge svar på vad som är gällande rätt inom det undersökta området.⁶

1.6 Forskningsläge

Det har skrivits relativt mycket juridisk litteratur gällande tvångsvård av barn i förhållande till rättssäkerhet. Elisabeth Eneroths avhandling *Unga på hem för vård eller boende. Om rättssäkerhet, legitimitet och tillit vid beslut om ungas vård* kan framhållas.⁷ Jag har dock inte hittat något som berör rättssäkerhet specifikt i förhållande till socialt nedbrytande beteende, och särskilt ej i förhållande till barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Mest aktuellt är i stället SOU 2015:71 *Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*, i vilken problematiken berörs. Rekvisitet i LVU ställs dock inte explicit i förhållande till rättssäkerhet på det sätt jag ämnar göra, utan fokus är främst ett starkare barnrättsperspektiv grundat på barnkonventionen.⁸ Min uppsats bidrar därmed till att belysa problematiken ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

1.7 Material

Rättssäkerhet saknar klar definition i lag och förarbeten; för att definiera begreppet använder jag mig därför av juridisk litteratur. För att beskriva gällande rätt använder jag lagtext, förarbeten, praxis samt juridisk litteratur. Kritik som framförts mot nuvarande LVU framgår ur statlig utredning och

---

⁶ Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Lund 2013 s. 21–45. Se s. 21.

⁷ Eneroth, Elisabeth: *Unga på hem för vård eller boende. Om rättssäkerhet, legitimitet och tillit vid beslut om ungas vård*. Stockholm 2014. (Nedan Eneroth).

⁸ Jfr SOU 2015:71 s. 40 ff.

debattartiklar, vilket måste beaktas. Jag anser dock att utredaren lyfter olika perspektiv, och tar upp såväl positiv som negativ kritik.

Rättsfallen i kapitel fyra är med för att *illustrera* problematiken. Vid urvalet har jag läst 95 domar gällande socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU, avgjorda av Förvaltningsrätten i Malmö, mellan 1 januari 2016 och 2 november 2016. Domar där socialnämnd ansökt om vård enligt både 2 och 3 §§ LVU har sällats bort. Av de 95 domarna, har jag valt ut fyra som jag anser illustrerar problematiken. Notera att det inte går att dra några generella slutsatser enbart av dessa rättsfall. Trots att uppsatsen inte omfattas av lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor, har jag med hänsyn till barnen valt att inte ange några målnummer samt att fingera namnen. Detta då rättsfallen innehåller känslig information. Aktuella målnummer finns i mitt förvar.

Slutligen använder jag mig av en intresseorganisation, Riksförbundet Attention, för att förklara vad som avses med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Detta kan kritiseras, men uppsatsens syfte rör inte vilka diagnoser som avses eller vad dessa innebär, och därmed anser jag det vara en tillräckligt legitim källa.

1.8 Disposition

Efter detta inledande kapitel följer kapitel två vilket definierar rättssäkerhet. I tredje kapitlet beskrivs gällande rätt vid tvångsomhändertagande enligt 3 § LVU, vad rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende omfattar*, samt hur detta ska tillämpas på barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. I fjärde kapitlet presenteras fyra rättsfall för att exemplifiera en variation i domstolars bedömningar. I kapitel fem behandlas relevanta delar av förslaget till ny LVU. Det sjätte och sista kapitlet avslutas med en analys där jag också ämnar besvara mina frågeställningar.

2 Rättssäkerhet

För att barn ska kunna tillförsäkras god vård – utan samtycke – måste det ställas höga krav på rättssäkerhet. För att kunna sätta rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i ett rättssäkerhetsperspektiv måste först begreppet definieras. I kapitel två redogör jag för den grundläggande innebörden.

2.1 Rättssäkerhetens innebörd

Rättssäkerhet är ett sedan länge välanvänt begrepp såväl inom juridiken som i samhällsdebatten. Det förefaller emellertid finnas stor oklarhet i fråga om begreppets innebörd, där det ständigt diskuteras och tillskrivs olika dimensioner och innehåll.⁹

Begreppet förekommer mycket sällan i lagtext, men desto mer frekvent i förarbeten, statens offentliga utredningar och juridisk litteratur. I de sistnämnda saknas en klar och entydig definition eftersom olika rättsområde och ämnesinriktningar framhåller olika värden som viktiga. Definitionen skiftar främst beroende på kontextuellt sammanhang, vem som uttalar sig och till vilken publik denne riktar sig.¹⁰

Åke Frändberg, professor i allmän rättslära, framhåller vikten av att precisera en definition av begreppet för att kunna föra en seriös diskussion.¹¹ Trots oklarheten råder viss konsensus när det gäller den grundläggande betydelsen. Josef Zila, professor i straffrätt, menar att konsensus råder kring att kärnan i rättssäkerheten ligger i förutsebarhet av rättsliga besluts utfall – vilket benämns som formell rättssäkerhet.¹²

---

⁹ Zila, Josef: 'Om rättssäkerhet.' *SvJT* 1990 s. 284–305. (Nedan Zila). Se s. 284 f.

¹⁰ Staaf, Annika: *Rättssäkerhet och tvångsvård*. Lund 2005. (Nedan Staaf). Se s. 26.

¹¹ Frändberg, Åke: 'Om rättssäkerhet.' *Juridisk tidskrift*, nr 2, 2000/01 s. 269–281. Se s. 271.

¹² Se Zila s. 284–286.

2.1.1 Formell rättssäkerhet

I den juridiska litteraturen görs ofta en distinktion mellan formell och materiell rättssäkerhet. Den traditionella tolkningen av formell rättssäkerhet betonar att rättsliga beslut ska vara *förutsebara*, vilket skapas av klara och tydliga lagregler. Klara och tydliga lagregler skyddar enskilda individer mot skönsmässiga och godtyckliga bedömningar. Den formella rättssäkerheten tar alltså sikte på förhållandet mellan en enskild och en rättslig beslutsfattare i sin yrkesutövning.¹³ Att det finns ett krav på formell rättssäkerhet motiveras med att medborgare då kan inrätta sina liv efter vad lagen säger, och förutse hur statens makt kommer utövas.¹⁴

För att förutsebarhet ska kunna uppnås krävs att *likhetsprincipen* iakttas. Med likhetsprincipen avses likhet inför lagen; alltså att lika fall behandlas lika.¹⁵ Principen stadgas i 1 kap. 9 § regeringsformen (RF) vilken har följande lydelse:

Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet.

Notera att likhetsprincipen innebär ett krav på likabehandling *inför* lagen, inte *i* lagen – bestämmelsen riktar sig alltså till rättstillämparen. Detta innebär att såväl domstol som förvaltningsmyndighet ska tillämpa lagen likvärdigt för alla individer. Det får inte göras någon åtskillnad mellan individer utöver vad som framgår av gällande lagstiftning.¹⁶

2.1.2 Materiell rättssäkerhet

Den materiella rättssäkerheten tar sin utgångspunkt i den formella, men lägger till ytterligare en dimension. Här avses att rättsliga beslut är såväl förutsebara som etiskt godtagbara. För att kunna ta ställning till om rättsliga

---

¹³ Se Staaf s. 28.

¹⁴ Svensson, Gustav: *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården. Om betydelsen i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*. Stockholm 2012. (Nedan Svensson). Se s. 79.

¹⁵ Se Staaf s. 31.

¹⁶ Se Karnov internet, regeringsform (1974:152) 1 kap. 9 §, avsnitt 6, Lexino 2016-11-14, besökt 2016-12-28.

beslut är etiskt godtagbara krävs att det finns kriterier mot vilka sådan bedömning kan ske.¹⁷ Inom socialrätten brukar det uppställas krav på såväl materiell som formell rättssäkerhet då barn ofta saknar, eller har begränsad förmåga, att tillvarata sina behov och intressen. Den materiella rättssäkerheten är emellertid svår att konkretisera.¹⁸

Det rättsliga stödet för den materiella rättssäkerheten återfinns i 1 kap. 2 § andra stycket RF. Bestämmelsen innehåller en målsättning av vad som brukar benämnas sociala rättigheter. Med det avses att det allmänna ska trygga rätten till hälsa, arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet. Gällande tvångsvård är 1 kap. 2 § andra stycket RF vidare förankrad i 1 § femte stycket LVU. I denna stadgas att vid beslut enligt lagen ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.¹⁹ Innebörden av *barnets bästa* är emellertid lämnat åt domstol och socialnämnd att bestämma i varje enskilt fall.²⁰

2.2 Rättssäkerhet i denna uppsats

Av förarbetena till LVU framgår att bestämmelser som rör insatser för barn och unga – utan samtycke – måste upprätthålla hög grad av rättssäkerhet. Förutsättningar för tvångsingripande måste därmed, så långt möjligt, vara preciserade och utformade så att rättssäkerheten kan iakttas både i förhållande till den unge och dennes vårdnadshavare.²¹

Gustav Svensson, universitetslektor i socialrätt, resonerar kring om det är mer rimligt att använda sig av det materiella rättssäkerhetsbegreppet vid ett studium av LVU-ärende, eftersom det kan vara svårt att sträva efter förutsebarhet om barnets bästa gör att utgången kan variera från fall till fall. Svensson menar dock att då rättssäkerhet studeras i förhållande till LVU-ärende är det mest lämpligt att använda sig av det formella rättssäker-

---

¹⁷ Svensson, Gustav: 'Rättssäker och rättvis biståndsbedömning – är det möjligt?', i: Vahlne Westerhäll, Lotta (red.): *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*. Stockholm 2007 s. 28–62. Se s. 37.

¹⁸ Mattsson, Titti: 'Barnrättsperspektivet i LVU-sammanhang', bilaga 3 i: SOU 2015:71 s. 1149–1178. Se s. 1157.

¹⁹ Se Eneroth s. 37–39.

²⁰ Mattsson, Titti 'Begreppet barnets bästa – till vilken nytta?', i: Vahlne Westerhäll, Lotta (red.): *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*. Stockholm 2007. Se s. 96.

²¹ Se prop. 1989/90:28 s. 59.

hetsbegreppet. Detta eftersom LVU är en lag som tydligt ska ange förutsättningar för att ingripa med tvångsvård. Lagstiftaren tänker sig inte att domstolar ska stå för normbildning, utan vad samhället vill uppnå framgår tydligt i lagreglerna. Domstolarnas uppgift blir därmed att genom korrekt tolkning se till att tvångsvård bara aktualiseras under de förutsättningar LVU tillåter.²²

Som framkommit ovan är rättssäkerhet ett tämligen abstrakt begrepp, där såväl formell som materiell rättssäkerhet är av vikt inom socialrätten. För att kunna föra ett stringent resonemang av rättssäkerhet i förhållande till tvångsvård tar jag emellertid utgångspunkt i den formella rättssäkerheten, där konsensus råder. Alltså ur ett perspektiv på förutsebarhet av rättsliga beslut och likhet inför lagen.

Med förutsebarhet avser jag huruvida det går att förutse rättsliga utfall då barn har beteendeproblematik i kombination med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Med likhet inför lagen avser jag att barn ska behandlas på likvärdigt sätt, och därmed ha samma rätt till vård och skydd. Då den materiella rättssäkerheten – i synnerhet barnets bästa – har en oklar definition lämnas detta därhän.

---

²² Se Svensson s. 87 f.

3 Gällande rätt

Rättssäkerhet ska i denna uppsats bedömas i förhållande till rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU. I kapitel tre presenteras inledningsvis förutsättningar för tvångsvård av barn. Detta för att ge förståelse för när lagstiftaren menar att tvångsvård ska aktualiseras. Därefter beskrivs 3 § LVU, innebörden av *något annat socialt nedbrytande beteende*, samt hur detta ska tillämpas på barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Kapitlet avslutas med problematik och kritik som framförts.

3.1 Grundläggande förutsättningar

Av 6 kap. 1 § FB framgår att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och fost-
ran – bestämmelsen är ett uttryck för barns grundläggande rättigheter. I
första hand är det barnets vårdnadshavare som ska tillvarata dessa rättig-
heter. I det fall barnets rättigheter kränks är samhället skyldigt att ingripa för
att skydda barnet.²³

Socialnämnden ska verka för att barn växer upp under trygga
förhållanden.²⁴ Utgångspunkten är att insatser bygger på frivillighet, och att
insatser främst ska göras i samförstånd med den unge och dennes vårdnads-
havare.²⁵ Endast då frivilliga insatser inte är möjligt, eller bedöms otillräck-
liga, kan tvångsvård enligt LVU aktualiseras. Syftet med LVU är alltså att
samhället ska kunna uppfylla skyldigheten att tillgodose barns behov av
vård och behandling – LVU är på så sätt ett komplement till SoL.²⁶

Det är socialnämnden som bestämmer hur och var den unge ska vårdas.²⁷
Vanligtvis sker vården i familjehem eller på hem för vård eller boende
(HVB). Då unga behöver särskild tillsyn kan särskilda ungdomshem, vilka
drivs av statens institutionsstyrelse, aktualiseras.²⁸

---

²³ Se prop. 1989/90:28 s. 57.

²⁴ Se 5 kap. 1 § första stycket SoL.

²⁵ Jfr 1 kap. 1 § LVU.

²⁶ Se prop. 1989/90:28 s. 38.

²⁷ Se 11 § LVU.

²⁸ Se karnov internet, Mattsson, Titti: kommentar till lag (1990:52) med särskilda
bestämmelser om vård av unga 11 §, avsnitt 2.2, Lexino, 2016-10-01, besökt 2016-12-18.

Vid bedömningen av vårdbehov görs en åtskillnad mellan två typer av fall: miljöfall respektive beteendefall. Miljöfallen regleras i 2 § LVU och rör barn där föräldrar inte förmår att fullt tillgodose barnets behov, och därmed brister i föräldraförmågan. Beteendefallen regleras i 3 § första stycket, i dessa fall är det den unges eget beteende som utgör grund för omhändertagande.²⁹ Fokus för denna uppsats är beteendefallen, och närmare specifikt *något annat socialt nedbrytande beteende*.

3.1.1 Beteendefallen 3 § LVU

Enligt 1 § andra stycket LVU ska den som är under 18 år beredas vård om någon av de situationer som anges i 3 § föreligger. 3 § första stycket reglerar de så kallade beteendefallen, och har följande lydelse:

Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Förutsättningarna kan delas in i ett prognostiskt rekvisit respektive tre beteenderekvisit. Prognosrekvisitet utgörs av formuleringen *utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas*.³⁰ Med detta avses att det måste finnas konkreta omständigheter som talar för att risk föreligger. Det får alltså inte vara fråga om allmänna samhällsvärderingar, eller ett subjektivt antagande om att den unge löper risk att skadas.³¹

Beteenderekvisiten utgörs av *missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet* samt *något annat socialt nedbrytande beteende*.³² Med beteende avses en persons sätt att uppträda.³³

3.1.2 Socialt nedbrytande beteende

LVU definierar inte vad som avses med socialt nedbrytande beteende. Av förarbetena framgår att vad som avses är att den unge betar sig på ett sätt

---

²⁹ Se Svensson s. 93.

³⁰ Ibid. s. 97.

³¹ Se prop. 1989/90:28 s. 63.

³² Se Svensson s. 97.

³³ Se prop. 1989/90:28 s. 67.

som avviker från samhällets grundläggande normer.³⁴ Det räcker således inte att följderna av beteendet bryter mot samhällets normer, utan själva beteendet i sig ska anses asocialt.³⁵ Det kan exempelvis vara att den unge vistas i missbruksmiljöer, prostituerar sig, uppträder på sexklubb, eller begår enstaka allvarliga brott utan att nå upp till rekvisitet brottslig verksamhet.³⁶

I RÅ 2000 ref. 33 fastslog HFD att rekvisitet även kan avse andra beteende än de som nämns i förarbetet. Fallet rörde en pojke med aggressivt och utåtagerande beteende som vistades i destruktiva och asociala miljöer – vilket ansågs socialt nedbrytande. Kammarrättspraxis visar också att domstolar bedömt exempelvis skolfrånvaro, överdrivet dataspelande och rymningar som socialt nedbrytande.³⁷

För att den unge ska kunna beredas vård på denna grund måste alltså tre förutsättningar vara uppfyllda: den unge uppvisar ett socialt nedbrytande beteende, beteendet medför att det finns en påtaglig risk för att hens hälsa och utveckling skadas, samt behövlig vård kan inte ges på frivillig väg. Många barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan uppvisa beteende som närmast liknar detta. ADHD kan exempelvis vara en bidragande riskfaktor till att unga utvecklar ett normbrytande beteende.³⁸ Nedan redogör jag för hur LVU ska tillämpas vid sådan problematik.

3.2 Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

Att barn har neuropsykiatrisk funktionsnedsättning utgör *i sig* inte grund för vård enligt LVU. Av förarbetet framgår att om den unge, till följd av sådan funktionsnedsättning, begår brott, missbrukar eller har ett annat socialt nedbrytande beteende, kan det dock finnas skäl att ingripa med stöd av lagen. En avvägning får då göras från fall till fall vilken vård som är mest lämplig. I vissa fall kan det vara mer lämpligt att bereda vård inom psykiatrin, i andra kan nödvändig vård ges inom ramen för socialtjänstens

---

³⁴ Ibid.

³⁵ Se SOU 2015:71 s. 304.

³⁶ Se prop. 1989/90:28 s. 109.

³⁷ Se SOU 2015:71 s. 304.

³⁸ Ibid. s. 339.

behandling.³⁹ Enligt förarbetet är syftet således inte att automatiskt utesluta barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar från vård enligt LVU. Att denna gränsdragning är problematisk och rättsosäker har framförts och behandlats, från flera håll, under lång tid.

3.2.1 Statliga utredningar

Gränsdragningen mellan vård enligt LVU och LPT har aktualiserats i två statliga utredningar: Barnpsykiatrikommitténs betänkande *Det gäller livet. Stöd och vård till barn med psykiska problem*, respektive LVU-utredningens betänkande *Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*.

Barnpsykiatrikommittén framhöll att det råder stor rättsosäkerhet för unga som varken når upp till förutsättningarna för vård inom socialtjänsten på grund av eget beteende, eller når upp till kravet på allvarlig psykisk störning enligt LPT.⁴⁰ Kommittén framhöll att dessa ungdomar många gånger har stort vårdbehov, vilket fått till följd att socialtjänsten ibland tvingats söka brister i hemmiljön för att kunna bereda den unge vård. Kommittén menade därför att en översyn av gränserna mellan LVU respektive LPT var önskvärt.⁴¹

Regeringen tillsatte därefter en utredning med uppdraget att göra en översyn av LVU. Utredningen visade att LVU inte borde utvidgas till att omfatta unga med psykiska problem. Utredaren anförde att det fanns stor enighet bland företrädare för barn- och ungdomspsykiatri och socialtjänsten att LVU inte skulle ändras. Unga med psykiska problem ska få stöd och hjälp hos den instans med bäst kompetens att behandla dem, vilket är psykiatri. Vidare anfördes att problematiken var hänförlig till kvalitativa brister inom den psykiatriska vården, samt att samarbetet mellan barn- och ungdomspsykiatri och socialtjänst måste utvecklas – något som inte kan lösas genom att utvidga tvång gentemot unga människor.⁴² Regeringen delade LVU-utredningens bedömning.⁴³

---

³⁹ Se prop. 1989/90:28 s. 67.

⁴⁰ Jfr 3 § LPT. Sluten psykiatrisk tvångsvård ges om en patient har en allvarlig psykisk störning, och ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård.

⁴¹ Se SOU 1998:31 s. 216.

⁴² Se SOU 2000:77 s. 171–173.

⁴³ Se prop. 2002/03:53 s. 87.

3.2.2 Praxis från HFD

Nedan redogör jag för två rättsfall gällande tillämpningen av *socialt nedbrytande beteende* för barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Fallet RÅ 2010 ref. 24 rörde en 16-årig flicka med medfödda neuropsykiatriska funktionshinder i form av ADHD och autismspektrumstörning. Socialnämnden anförde att flickans funktionshinder var genomgripande för hennes personlighet och beteende. Hon beskrevs som impulsstyrd, utåtagerande och aggressiv, och hade flera gånger skadat både sig själv och andra. Nämnden menade att det socialt nedbrytande beteendet var en följd av flickans funktionshinder.

HFD slog fast, med beaktande av utredningarna nämnda ovan,⁴⁴ att psykiatrisk grundproblematik inte är ett hinder mot att tillämpa LVU, men inte heller en tillräcklig förutsättning. Enligt HFD kan beteende som kan betraktas som *symtom* på neuropsykiatrisk störning inte utgöra ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. För att vård ska aktualiseras ska beteendet inte vara ett uttryck för den psykiska störningen, utan kunna finnas hos personer utan sådan funktionsnedsättning. I fallet hade inget annat framkommit än att flickans beteende var att betrakta som symtom på hennes neuropsykiatriska funktionsnedsättning. Hennes beteende kunde därför inte hänföras till sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU; socialnämndens ansökan om vård avslogs.

Vid samma tillfälle avgjorde HFD ett annat mål⁴⁵ med likartade omständigheter och där utgången blev densamma. Fallet rörde en pojke som beskrevs som destruktiv, impulsstyrd, aggressiv och hotfull. Pojken hade ADHD och en lättare funktionsnedsättning. HFD menade även i detta mål att pojkens beteende var att betrakta som symtom på hans neuropsykiatriska funktionsnedsättning, och att det därmed inte utgjorde socialt nedbrytande beteende.

---

⁴⁴ Se avsnitt 3.2.1.

⁴⁵ Se HFD:s dom den 3 mars 2010, mål nr 8480-08.

3.2.3 Konsekvenser av HFD:s avgörande

HFD:s avgörande har lett till blandade reaktioner. Flera experter inom psykiatri har varnat för att barn med stora vårdbehov inte får adekvat vård och stöd.⁴⁶ Professor Henrik Anckarsäter, som forskat om neuropsykiatriska diagnoser, har framfört att en mycket betydande del av de barn som är omhändertagna enligt LVU, också har denna typ av psykiatrisk problematik. Han menar att det inte är realistiskt att skilja mellan sociala beteendestörningar som *inte* beror på ett neuropsykiatriskt tillstånd, och beteendestörningar som beror på det neuropsykiatriska tillståndet, på det sätt HFD förutsätter. Av annan åsikt är psykologen Bo Hejlskov Elfvén som gjort autismutredningar åt danska staten. Hejlskov Elfvén menar i stället att det är bra att praxis lyfter fram att barn inte kan tvångsvårdas på grund av beteende barnet inte kan rå för.⁴⁷ Autism- och Aspergerförbundet samt Riksförbundet Attention menar att domarna tydliggör att barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning inte enbart av det skälet kan tvångsvårdas enligt LVU.

HFD:s avgörande har skapat osäkerhet i hur LVU ska tillämpas när barn med neuropsykiatrisk problematik samtidigt är starkt utåtagerande. Detta har resulterat i att praxis anpassat sig på olika sätt. Autism- och Aspergerförbundet menar att domarna medfört en förskjutning hos domstolar och socialtjänst så att barn med denna typ av problematik nu omhändertas på grund av omsorgssvikt i hemmet, utan tydlig utredning och motivering, i stället för på grund av eget beteende. Det har också framförts att barn- och ungdomspsykiatri (BUP) anpassar och formulerar medicinska utlåtande på ett sätt som gör att barnets diagnos inte får avgörande betydelse för barnets beteende. Det har också framförts att socialtjänst ibland tonar ned den psykiatriska problematiken i utredningar för att diagnosen inte ska utgöra hinder för vård enligt LVU.⁴⁸ Vidare har personal på BUP-akut slagit larm om att då BUP-akut bedömer att LPT inte är tillämpbar, och

---

⁴⁶ Se SOU 2015:71 s. 329.

⁴⁷ Se ”Ny rättspraxis punkterar hela LVU”, Sveriges radio, <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4161323>>, besökt 2016-12-27.

⁴⁸ Se SOU 2015:71 s. 329 f.

socialtjänsten bedömer att LVU inte är tillämplig på grund av neuropsykiatrisk funktionsnedsättning – faller ungdomar mellan stolarna. Personalen menar att det blir allt svårare att hitta lösningar för dessa ungdomar, och att detta kan bero på socialtjänstens tolkning av HFD:s domar.⁴⁹

Riskerna för slumpmässig och oförutsebar rättstillämpning har också påpekats, där domstolars kompetens att bedöma vad som är symtom på neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har ifrågasatts. En tendens har varit att domstolar bara utesluter vård enligt LVU om det finns en utredning som styrker samband mellan barnets beteende och dennes funktionsnedsättning. Domare har också anfört att det inte etablerats något enhetligt förhållningssätt till HFD:s domar.⁵⁰

---

⁴⁹ Se Engelsöy, Peter, m.fl., ”Glapp i vårdlagen lämnar utsatta ungdomar hjälplösa”, Svt nyheter opinion, <<http://www.svt.se/opinion/glapp-i-varldagen-lamnar-utsatta-ungdomar-hjalplosa>>, besökt 2016-11-29.

⁵⁰ Se SOU 2015:71 s. 329–331.

4 Exempel på tillämpning

I kapitel fyra behandlas fyra rättsfall⁵¹ för att *exemplifiera* hur rätten kan resonera kring socialt nedbrytande beteende för barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Notera att det inte går att dra några generella slutsatser enbart av dessa rättsfall, men jag anser att de illustrerar en variation i bedömning. Kapitlet avslutas med egna kortfattade reflektioner.

4.1 Rättsfall från förvaltningsrätten

I samtliga fall har respektive socialnämnd ansökt om att den unge ska beredas vård med stöd av *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU.

4.1.1 Mål nr 1

Fallet rör en fjortonårig pojke, AA, som under flera år uppvisat normbrytande beteende genom kriminalitet, umgänge med kriminellt belastade vänner, drogmissbruk samt bristfällig skolgång. AA är utåtagerande, aggressiv samt har delvis levt ett kringflackande liv. Nämnden anför att AAs beteende till viss del kan bero på hans diagnos, autismspektra med inslag av ADHD. AA har svårt med empati, och försätter sig, genom sitt beteende, i farliga situationer han inte kan hantera. På grund av AAs drogmissbruk och socialt nedbrytande beteende föreligger enligt nämnden påtaglig risk för att hans hälsa och utveckling skadas.

I fråga om AAs neuropsykiatriska funktionsnedsättning konstaterar domstolen att han fått diagnosen autism med inslag av ADHD. Rätten säger dock – i en mening – att AAs beteende typiskt kan iaktas hos någon utan hans funktionshinder. Förvaltningsrätten *bifaller* ansökan.

4.1.2 Mål nr 2

Fallet rör en sjuttonårig pojke, BB, som har ett tilltagande missbruk av cannabis. BB har uppgett att han inte har för avsikt att upphöra med missbruket.

---

⁵¹ Se avsnitt 1.7 för urval.

BB har lämnat hemmet, sovit på Malmö centralstation, samt flyttat runt till olika kompisar med egna missbruk. BB har diagnosticerats med Aspergers och ADD. Nämnden anför att BBs rotlösa tillvaro, tilltagande missbruk och hans diagnoser som gör det svårt för honom att på egen hand ordna stabil tillvaro, visar stora risker för att BB ytterligare kommer förvärra sin situation. Socialnämnden anser det därför nödvändigt med tvångsvård för att bromsa utvecklingen mot ett mer nedbrytande beteende.

I fråga om BBs neuropsykiatriska funktionsnedsättning konstaterar domstolen att för att beteende ska kunna karakteriseras som socialt nedbrytande, krävs att det inte framstår som ett uttryck för psykisk störning, utan att beteendet kan iakttas hos någon utan sådant funktionshinder. Rätten skriver att BB har diagnoserna Asperger och ADD, men i avsaknad av läkarintyg och kartläggning av hur diagnoserna konkret påverkar BB, gör rätten bedömningen att det i dagsläget inte framstår som att det föreligger kausalitet mellan BBs funktionsnedsättning och hans negativa beteende. Förvaltningsrätten *bifaller* ansökan.

4.1.3 Mål nr 3

Fallet rör en sextonårig flicka, CC. Nämnden anför att CC har ett riskfyllt beteende och eskalerande drogmissbruk. Genom sitt missbruk utsätter hon sig själv för fara, och hon saknar förmåga att själv ändra sitt levnadssätt. CC har en diagnosticerad funktionsnedsättning, ADHD, som hon stundtals självmedicinerat. Hon umgås med missbrukare som även säljer narkotika. CC uppvisar ett självdestruktivt och utåtagerande beteende, där hon inte följer regler, och stundtals försvinner från hemmet. Genom att CC inte låter sig vägledas av vuxna som ansvarar för henne utsätter hon sig själv för allvarlig fara.

I fråga om CCs neuropsykiatriska funktionsnedsättning konstaterar domstolen att psykisk störning hos en ung person inte utgör grund för LVU, men att det kan finnas skäl att ingripa när det gäller unga som till följd av en psykisk störning har ett socialt nedbrytande beteende. Om beteendet kan betraktas som symtom på psykiatrisk problematik anses det inte vara ett socialt nedbrytande beteende. För att betraktas som detta bör det krävas att

beteendet inte är ett uttryck för den psykiska störningen, utan kan iakttas även hos personer utan sådant funktionshinder; rätten hänvisar till RÅ 2010 ref. 24.⁵² Utredningen i målet har visat att CC har en ADHD-diagnos som medför känslomässig instabilitet, impulsivitet, aggressivitet och svårighet att hantera konflikter. Mot bakgrund av förevarande resonemang menar rätten att det är svårt att utröna i vilken mån CCs beteende har samband med hennes diagnos. Läkarintyg stöder att CCs beteende huvudsakligen är kopplat till hennes funktionsnedsättning, och att hennes beteendeytringar har visst samband med förändrad läkemedelsordination. Rätten menar därför att det *inte* är visat att CCs beteende är hänförligt till sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. Förvaltningsrätten *avslår* ansökan.

4.1.4 Mål nr 4

Fallet rör en sextonårig flicka, DD, som haft långvarig kontakt med BUP. Hon har varit inlagd vid tre tillfällen på grund av självskadebeteende, suicidförsök och förgiftning. I januari 2016 intog DD en stor mängd paracetamol, och blev därefter intagen på BUP:s akutavdelning i enlighet med LPT. I början av maj blev DD utskriven från BUP. Några dagar senare kontaktade HVB-hemmet där DD bodde socialjouren eftersom DD skurit sig i armarna, försökt hoppa från en balkong, samt rusat ut på en trafikerad väg. Vid ett tillfälle fick polis tillkallas; DD försökte då ta polisens tjänstevapen och skrek att polisen skulle skjuta henne. En medicinsk utredning har gjorts; denna visar att DD är välkänd inom BUP, att hon har flera psykiatriska diagnoser och är kroniskt suicidal.

I fråga om DDs psykiska funktionsnedsättning konstaterar domstolen att beteende som betraktas som symtom på psykisk störning inte utgör socialt nedbrytande beteende, och hänvisar till RÅ 2010 ref. 24.⁵³ Vidare konstaterar domstolen att lagstiftaren uttryckligen tagit ställning mot att utvidga LVU till att omfatta ungdomar med psykiska problem.⁵⁴ Rätten resonerar kring att DD har omfattande och långvarig psykiatrisk problematik, för

---

⁵² Jfr avsnitt 3.2.2.

⁵³ Jfr avsnitt 3.2.2.

⁵⁴ Jfr avsnitt 3.2.1.

vilken hon vårdats enligt LPT ett flertal gånger. Hennes utåtagerande och hotfulla beteende har yttrat sig i samband med polisingripanden när hon ska föras till psykiatrin, samt mot personal på BUP och andra institutioner. Enligt rätten är detta symtom på hennes psykiatriska problematik. DDs beteende utgör därmed inte sådant socialt nedbrytande beteende som kan ligga till grund för vård enligt 3 § LVU. Förvaltningsrätten *avslår* ansökan.

4.2 Egna reflektioner

Rättsfallen ovan illustrerar en variation i bedömningen av tvångsvård.

I fallet med AA konstaterar rätten mycket kortfattat att AAs beteende kan iaktas hos någon utan neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Det finns ingen redogörelse för hur rätten kommit fram till denna slutsats, eller om läkarintyg finns. Inte heller bemöts nämndens påstående om att AAs beteende till viss del kan bero på hans diagnos.

I fallet med BB konstaterar rätten att läkarintyg och kartläggning av funktionsnedsättningen saknas, vilket gör att jag ställer mig frågande till vad som hänt med rättens utredningsskyldighet.⁵⁵

I fallet med CC för rätten ett utförligt resonemang med tydliga hänvisningar till praxis och läkarintyg. Det går därmed att följa resonemanget och förstå slutsatsen. Samtidigt ställer jag mig frågande till om BB möjligen fått ett annat utfall om läkarintyg funnits.

I fallet med DD för rätten ett utförligt resonemang om varför DDs beteende inte faller under LVU. Rätten gör tydliga hänvisningar till praxis, statliga utredningar samt det medicinska utlåtandet.

---

⁵⁵ Enligt 8 § förvaltningsprocesslag (1971:291) ska rätten se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver.

5 Det nya lagförslaget

2015 presenterades en ny statlig utredning: *Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*. I kapitel fem behandlas – för denna uppsats – relevanta delar av lagförslaget. I skrivandets stund har ännu ingen proposition kommit.

5.1 Bakgrund till förslaget

I juli 2012 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av LVU, och analysera behovet av förtydligande och förändringar i lagen.⁵⁶ Av direktivet framgår att utredaren bland annat ska analysera hur lagstiftningen tydligare kan bidra till ökad rättssäkerhet genom att utgå ifrån barns rättigheter. Utredaren ska också analysera gränsdragningen mellan tvångsvård enligt LVU och LPT, eftersom nuvarande tillämpning kan medföra att unga med tydligt vårdbehov inte når upp till kriterierna i varken LVU eller LPT.⁵⁷

I utredningen framhålls att tvångsvård är en frihetsbegränsning som måste vila på en stark grund av rättssäkerhet, där förutsättningarna är förutsebara och preciserade.⁵⁸ Även här konstateras begreppet rättssäkerhet ha oklar definition. Med formell rättssäkerhet avses enligt utredningen förutsebarhet, kontrollerbarhet och likhet inför lagen,⁵⁹ vilket är samma utgångspunkter som i denna uppsats.⁶⁰

Utredaren menar att, eftersom tvångsomhändertagande av unga är det yttersta skyddsnätet i samhället måste förutsättningarna vara tillräckligt generella för att omfatta alla situationer då unga kan fara illa; men samtidigt inte vara så vaga att de kan ge utrymme för subjektiva bedömningar och upplevas oförutsebara. *Något annat socialt nedbrytande beteende* är ett abstrakt rekvisit – men enligt utredningen behöver det finnas elasticitet i

---

⁵⁶ Se SOU 2015:71 s. 39.

⁵⁷ Se dir. 2012:79 s. 1 samt 14.

⁵⁸ Se SOU 2015:71 s. 335.

⁵⁹ Ibid. s. 148 f.

⁶⁰ Jfr avsnitt 2.2.

rekvisiten i LVU eftersom det handlar om vårdbehov i individuella situationer.

Det har framförts till utredningen att förarbetena till dagens LVU är föråldrade och speglar hur en såg på ungdomar och deras beteende för 20–30 år sedan. I dag finns större kunskap om att neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan vara bakomliggande orsak till en beteendestörning som kan leda till missbruk och aggressivt beteende. Utredningen drar därför slutsatsen att beteenderekvisitet behöver modifieras och lägger fram förslag till ändring.⁶¹

5.2 Förslag till ändring av 3 § LVU

Utredningen föreslår en ändring av rekvisitetet *något annat socialt nedbrytande beteende* till *något annat i sig självt socialt nedbrytande beteende* – således ett tillägg med *i sig självt*. Den föreslagna ändringen motiveras med att samhället måste ta ansvar för unga oavsett bakomliggande orsaker till barnets beteende. Utredaren menar att ett förtydligande är nödvändigt med anledning av HFD:s praxis.⁶²

Enligt förarbetena kan det finnas skäl att ingripa med stöd av LVU då unga har ett socialt nedbrytande beteende till följd av en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Frågan om hur LVU ska tillämpas i dessa fall har varit aktuell i två statliga utredningar, i vilka HFD tog stöd då de fastslog att beteende som betraktas som symtom på psykisk störning inte utgör ett socialt nedbrytande beteende.⁶³ Utredaren delar HFD:s uppfattning att en funktionsnedsättning inte *i sig* kan utgöra grund för vård enligt LVU – men ser däremot med stor oro på HFD:s slutsats. Utredaren menar att HFD:s avgörande förutsätter att det går att skilja mellan neuropsykiatriska och sociala beteendefaktorer; samtidigt menar barnpsykiatriker att det ofta är omöjligt att avgöra huruvida neuropsykiatrisk funktionsnedsättning bidragit till utveckling av ett visst beteende eller ej. Därmed kan inte heller

---

⁶¹ Se SOU 2015:71 s. 335–338.

⁶² Ibid. s. 44.

⁶³ Ibid. s. 325–327.

rättstillämpning och lagstiftning förutsätta att sådant orsakssamband går att utesluta.⁶⁴

Utredaren menar vidare att neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, exempelvis ADHD, ibland kan leda till att unga hamnar i destruktiva situationer där de löper påtaglig risk att skadas. Om samtycke till vård saknas i sådan situation måste samhället ändå ha ett tydligt ansvar att ge barnet skydd, oavsett bakomliggande orsaker till beteendet. Om LVU-vård är uteslutet, kommer det i många situationer saknas adekvat vård. Förslaget utgör därför ett förtydligande till HFD:s domar gällande barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.⁶⁵

Utredningen tar vidare upp problematiken med att medicinska läkarutlåtande från BUP anpassas, samt att socialtjänst ibland tonar ned barnets psykiatriska problem, vilket leder till att domstolar kan besluta om tvångsvård då det saknas tillräckligt stöd för samband mellan funktionsnedsättningen och den unges beteende. Detta menar utredaren är en riskabel strategi som kan få till följd att unga inte får adekvat vård. Rättstillämpningen som utvecklats har medfört att barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar riskerar att falla utanför samhällets skyddsnät. Med tillägget *i sig självt* menar utredaren att det tydliggörs att det är den unges beteende som ska vara avgörande vid bedömning av vårdbehov, inte huruvida beteendet är symtom på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller ej.⁶⁶

Utredningen understryker vikten av att unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättning ska få adekvat vård. Att LVU reformeras innebär således också ett stort arbete för att höja kompetensen hos personal, innehållet i vård, metodik och organisation.⁶⁷

---

⁶⁴ Ibid. s. 339 f.

⁶⁵ Ibid. s. 340 f.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid. s. 343 f.

6 Analys och slutsatser

Ovan har jag definierat rättssäkerhet, redogjort för vad socialt nedbrytande beteende anses omfatta och hur detta ska tillämpas på barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, samt vad nya lagförslaget innebär. Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka om rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* uppfyller kravet på rättssäkerhet, samt att analysera rättssäkerhet i förhållande till nya lagförslaget. I detta avslutande kapitel ämnar jag besvara mina frågeställningar genom att analysera ovan gjorda utredning ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

6.1 Rättssäkerhet i förhållande till nuvarande lagstiftning

Inledningsvis kan konstateras att rättssäkerhet är ett abstrakt begrepp utan klar innebörd; därmed kan det också vara svårt att bedöma rättssäkerhet, eftersom det saknas klar definition att göra sådan bedömning emot. Utgångspunkten för min analys blir därför definitionen av rättssäkerhet såsom den anges i avsnitt 2.2.

Förutsebarhet skapas av klara och tydliga lagregler, vilket gör att medborgare kan inrätta sina liv efter vad lagen säger, och därmed förutse hur statens makt kommer utövas. Rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* är ett abstrakt begrepp – vilket anses nödvändigt då det ska kunna omfatta barn i olika situationer. Hur det tillämpas på barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning är emellertid omdiskuterat. Av förarbete framgår att neuropsykiatrisk funktionsnedsättning *i sig* inte utgör grund för vård enligt LVU, men att det kan finnas skäl att ingripa efter en avvägning om lämplig vård. HFD har fastställt att beteende som kan betraktas som *symtom* på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning inte kan anses utgöra sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU.

Är då ett rättsligt utfall, med beaktande av det framförda, förutsebart för barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning? Förutsebarhet av rättsliga beslut vid tvångsvård på grund av eget beteende kan problematiseras. Vid

vilken tidpunkt ska det rättsliga beslutet vara förutsebart? Är det vid den tidpunkt barnet betar sig på ett visst sätt, eller då socialtjänst sätter in insatser, eller då ansökan faktiskt skickas in till rätten? LVU är en skyddslagstiftning till för att skydda barn. Det innebär inte bara en rätt att slippa bli tvångsvårdad utan saklig grund, utan även en rättighet att faktiskt få vård i de fall det är nödvändigt. Vikten av förutsebarhet för det enskilda barnet med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan därför möjligen variera. För en sjuttonåring med rotlös tillvaro som begår enstaka brott och befinner sig i destruktiva miljöer kan det vara av vikt att förstå att om jag inte upphör med detta beteende kan det leda till tvångsvård. För ett yngre barn som är impulsivt, utåtagerande och aggressivt, kanske förutsebarheten spelar mindre roll vid den tidpunkten, eftersom det kanske inte alltid är möjligt att kontrollera beteendet. Tvångsvård är det yttersta skydds nätet i samhället som träder in då vård på frivillig väg inte kan uppnås, eller är möjligt. Därmed kan vikten av förutsebarhet möjligen variera vid olika tidpunkter, för olika barn.

För att förutsebarhet av rättsliga beslut ska uppnås måste likhetsprincipen iakttagas; alltså att lagen tillämpas på likvärdigt sätt för alla individer, något som är viktigt oavsett tidpunkt. Tillämpar domstol och myndigheter lagen likvärdigt? HFD:s praxis har skapat osäkerhet i rättstillämpningen. Det har framförts att domstol saknar kompetens att avgöra bakomliggande orsak till barnets beteende, men också att det inte är realistiskt att skilja mellan sociala beteendestörningar som *inte* beror på neuropsykiatriskt tillstånd, och beteendestörningar som beror på det neuropsykiatriska tillståndet, på det sätt HFD förutsätter. Det har framkommit att domstol tenderar att avslå ansökan endast då det finns tydliga bevis som talar för att den neuropsykiatriska funktionsnedsättningen har samband med beteendet. Något som *exemplifierades* i ovan nämnda rättsfall⁶⁸ där domstol avslög ansökan då läkarutlåtande fanns, men inte i de andra fallen, trots neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Vidare har det framförts att socialnämnd tonar ned neuropsykiatrisk problematik i utredningar för att det inte ska utgöra hinder mot vård, och att

---

⁶⁸ Jfr kap. 4.

socialnämnd i stället försöker hitta andra grunder än barnets beteende för att få igenom ansökan. Det har också framförts att BUP anpassar medicinska utlåtande så att barnets diagnos inte får avgörande betydelse för barnets beteende. Om den neuropsykiatriska problematiken tonas ned, tillsammans med att läkarintyg anpassas, kan det medföra att det inte ställs rätt diagnoser på barnen, vilket i slutändan kan medföra att barnet inte får adekvat vård. Barns rätt till skydd och vård blir beroende av hur utredningar och läkarintyg utformas, samt vilken kompetens domstol har. Den psykiatriska problematiken framhålls och utreds olika ingående, vilket gör att barn med liknande problematik kan få olika rättsliga utfall. Detta är sammantaget anmärkningsvärt ur ett rättssäkerhetsperspektiv, och talar för att barn inte är lika inför lagen – därmed brister det även i förutsebarhet.

Ur ett annat perspektiv kan det vara en nödvändighet att barnet blir omhändertaget för vård. Om LVU inte kan tillämpas på grund av neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kanske det får förödande konsekvenser för barnet – vilket kan ge viss förståelse för hur rättstillämpningen utvecklats. Att tona ned den psykiatriska problematiken blir kanske en nödvändig strategi för att inte lagen och praxis ska utgöra hinder mot att ge barn som far illa vård. Om det inte tonats ned, hade barnet kanske inte fått nödvändig hjälp över huvud taget.

Detta sammantaget talar för att: nuvarande lydelse i 3 § LVU visar brister i formell rättssäkerhet för barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, såväl i förutsebarhet som likhet inför lagen.

6.2 Rättssäkerhet i förhållande till det nya lagförslaget

Den statliga utredningen⁶⁹ föreslår en ändring till *något annat i sig självt socialt nedbrytande beteende*. Med tillägget *i sig självt* menar utredaren att det tydliggörs att det är den unges beteende som ska vara avgörande vid bedömning av vårdbehov, inte orsaken till beteendet.

---

⁶⁹ Se avsnitt 5.2.

Med tillägget *i sig självt* blir det troligen en förbättring i förutsebarhet på så sätt att domstol och socialnämnd bara behöver bedöma om barnets beteende är socialt nedbrytande eller ej, inte bakomliggande orsak till beteendet. En sådan bedömning bör vara lättare att göra då de beteende som avses behandlas relativt utförligt i såväl förarbete som praxis. Den svåra bedömningen som HFD:s avgörande medfört, bör därmed försvinna.

Det blir troligen även en förbättring i att barn är lika inför lagen. Socialnämnd behöver inte tona ned neuropsykiatrisk problematik, eller söka andra brister än barnets beteende för att få till vård. BUP behöver troligtvis inte heller anpassa medicinska utlåtande. Domstols kompetens kring samband mellan neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och beteende blir av mindre vikt. Det nya tillägget medför därför troligen att barn med socialt nedbrytande beteende kan få vård, oavsett vad beteendet beror på. Detta sammantaget talar för att: om lagförslaget går igenom, blir det en ökad formell rättssäkerhet för barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, ur barnets perspektiv, såväl i förutsebarhet som likhet inför lagen. Vad som kan sägas vara oklart är om barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning får adekvat vård med det nya lagförslaget. Detta är emellertid en annan fråga.

6.3 Slutsatser

Med stöd av vad som framkommit ovan kan följande slutsatser dras: Nuvarande lydelse i LVU visar brister i formell rättssäkerhet, såväl i förutsebarhet som i likhet inför lagen. Med det nya lagförslaget kommer rättssäkerheten troligtvis stärkas, såväl i förutsebarhet som likhet inför lagen.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1998:31 Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem.

SOU 2000:77 Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga.

SOU 2015:71 Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.

Propositioner

Prop. 1989/90:28 Vård i vissa fall av barn och ungdomar.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Direktiv

Dir. 2012:79 Översyn av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, m.m.

Elektroniska källor

Engelsöy Peter, m.fl., ”Glapp i vårdlagen lämnar utsatta ungdomar hjälplösa”, Svt nyheter opinion, <<http://www.svt.se/opinion/glapp-i-varldagen-lamnar-utsatta-ungdomar-hjalplosa>>, besökt 2016-11-29.

”Ny rättspraxis punkterar hela LVU”, Sveriges radio, <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4161323>>, besökt 2016-12-27.

Riksförbundet Attention: Om NPF, <<http://attention-riks.se/npf/om-npf/>>, besökt 2016-12-01.

Litteratur

Eneroth, Elisabeth: *Unga på hem för vård eller boende. Om rättssäkerhet, legitimitet och tillit vid beslut om ungas vård*. Stockholm 2014.

Frändberg, Åke: 'Om rättssäkerhet.' *Juridisk tidskrift*, nr 2, 2000/01 s. 269–281.

Karnov internet, Mattsson, Titti: kommentar till lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 11 §, avsnitt 2.2, Lexino, 2016-10-01, besökt 2016-12-18.

Karnov internet, regeringsform (1974:152) 1 kap. 9 §, avsnitt 6, Lexino 2016-11-14, besökt 2016-12-28.

Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Lund 2013 s. 21–45.

Mattsson, Titti: 'Begreppet barnets bästa – till vilken nytta?', i: Vahlne Westerhäll, Lotta (red.): *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*. Stockholm 2007 s. 90–105.

Mattsson, Titti: 'Barnrättsperspektivet i LVU-sammanhang', bilaga 3 i: SOU 2015:71 s. 1149–1178.

Staaf, Annika: *Rättssäkerhet och tvångsvård*. Lund 2005.

Svensson, Gustav: *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården. Om betydelsen i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*. Stockholm 2012.

Svensson, Gustav: 'Rättssäker och rättvis biståndsbedömning – är det möjligt?', i: Vahlne Westerhäll, Lotta (red.): *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*. Stockholm 2007 s. 28–62.

Zila, Josef: 'Om rättssäkerhet.' *SvJT* 1990 s. 284–305.

Rättsfallsförteckning

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ 2010 ref. 24.

Mål nr 8480-08, dom meddelad 3 mars 2010.